

M
Muutt. no 118/6.4.1999

Jari Okkonen

83

**Pudasjärven Hetekylän Ruunaharju.
Tutkimuskertomus kesällä 1998 suoritetuista
arkeologisista kaivauksista (PH-98)**

OULUN YLIOPISTO
Arkeologian laboratorio
1999

allekirj. ja päiväys?

Mi

6.4.-99

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
TUTKIMUSALUEET	2
KEITTOKUOPPA	2
KUOPPAJÄÄNNÖS A	4
JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	4
ARKISTOTIEDOT	
KARTTA JA KUVALUETTELO	
KARTAT JA KUVAT	

JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologit tekivät kaivaustutkimuksia Pudasjärven Hetekylän Ruunaharjulla sijaitsevalla asuinpaikkakohteella 25.-29.5. 1998 välisenä aikana. Kohde sijaitsee Oulusta noin 68 km päässä Kuusamontietä itään Ii ja Kiiminkijokien välisellä vedenjakajalla. Kuusamontieltä Hetekylään vievä maantie 8361 on tutkimusalueen länsipuolella (ks. kartta 1). Välittömästi kohteen lounaispuolella sijaitsee Petäjaniemen Kaatamon rekisteröity muinaisjäännöskohde (19).

Kohteessa on maanpinnalle havaittavissa kaikkiaan kuusi kuoppajäännöstä, joista kaksi soikeaa mitoiltaan 7x5 m olevaa painannetta ja neljä pienempää - halkaisijaltaan parimetristä kuoppaa (ks. kartta 2). On mahdollista että kohteessa on useita kuoppajäännöksiä, jotka ovat jostain syystä peittyneet tai peitetty ja siten vaikeasti havaittavia. Nyt tutkimuksen alainen keittokuoppa näyttäisi olleen juuri tällainen. Keittokuopaksi todettu muinaisjäännös sijaitsee maantiestä n. 25 m itään palstalla 26:10. Kaksi suurempaa kuoppajäännöstä (A ja B) sijaitsevat siitä n. 100 m itäkaakkoon kankaan laella palstalla 26:1 Pienemmät kuoppajäänteet (C, D, E ja F) sijaitsevat rinteessä sorakuopan pohjois- ja länsireunassa.

Ruunaharju on leveydeltään parisataametrinen kangas, joka rajautuu pohjoisreunastaan avoimeen suohon ja muualla soistuviin metsiin tai korpiin. Se on osa pohjois-etelä-suuntaista noin 12 km pitkää harjumuodostumaa, joka ulottuu Iijokivarresta Kollajan Naiskankaalta jatkuen Petäjaniemeen. Ruunaharjun ja Petäjaniemen maaperästä saa hyvän kuvan kohteen keskellä sijaitsevan sorakuopan leikkauksesta. Maanpinta puolenmetrin syvyyteen saakka on kivinen mineraalimaan raekoon ollessa lähinnä soraa (ks. kuva 1). Tämän alapuolella alkaa selvästi lajittuneet hiekka- ja hiesukerrokset. Keittokuopan kohdalla maaperä näyttäisi koostuvan pelkätään hienommista maalajeista - lähinnä hiekasta.

Metsä on mäntyvaltaista havumetsää. Aluskasvillisuutta hallitsevat kuivan kangasmetsän lajit: puolukka ja variksenmarja. pohjakerroksen muodostavat sammalet sekä jäkälät. Suon reunassa metsätyyppi vaihtuu tuoreeksi kangasmetsäksi. Kankaan laki on noin 10 m lähiympäristöään korkeammalla, maisematyypittelyn mukaan paikkaa voidaan luonnehtia kankareeksi ja seudun pinnanmuotoa kankaremaan ja lakeuden välimuodoksi.

Läheiseltä Petäjaniemen asuinpaikkakohteesta on saatu talteen kaikkiaan kolme kiviesinettä: kivikirves, rombinmuotinen reikäkivi ja hioin (PPM 64, Hetekylän kansakoulu (?) ja KM31294). Varhaisimmat löydöt tehtiin Petäjaniemen talon miesväen toimesta jo 1920-luvulla talon pelloilta. Paikalliset ovat tunteneet alueen kuoppajäänteet "lappalaisten hautoina". Ruunaharjun kohde löydettiin tutkimukselle vuonna 1992 TVL:n tienparannushankkeen yhteydessä, kun paikallinen työnjohtaja ilmoitti Oulun yliopistoon sorantarkistuskuopasta löydetystä liedestä. Lehtori Koivusen johdolla paikalla käytiin jo saman vuoden syksyllä (17.11.) ja uudestaan seuraavana keväänä (11.5.1993). Tarkastuksissa voitiin todeta TVL:n sijoittaneen laajuudeltaan 4x2 m ja syvyydeltään 1,3 m olevan kuoppansa tarkalleen keittokuopaksi luokiteltavan muinaisjäännöksen kohdalle. Jäännöksen välitön tuhoutuminen kokonaisuudessaan vältettiin kun TVL päätti ottaa tietöissään tarvitsemansa maa-aineksen Ruunaharjun sijaan muualta Hetekylän alueelta. Keväällä 1993 paikka kartoitettiin alustavasti, jolloin keittokuopan lisäksi alueella huomattiin kaksi suurempaa asuinpainanteeksi tulkittua jäännettä. Keittokuopasta otettiin näytteitä ja kuopasta nostettua irtomaata seulottiin löytöjen toivossa. Kohteen tarkempi tutkiminen kuitenkin jäi alustavan kartoituksen jälkeen sikseen. Vuonna 1995 keittokuopasta otetusta hiilinäytteestä teetettiin C14-ajoitus (Hel-3834), jonka perusteella se ajoittuu 400-190 cal BC. Vuonna 1998 kohde otettiin mukaan Oulun yliopiston ns. koekaivausryhmän

tutkimusohjelmaan. Pudasjärven kunnan muinaisjäänöksiä inventoinut Mika Sarkkinen tarkisti paikan syksyllä 1998 (Sarkkinen 1998).

Ruunaharjun kohteen tutkimuksella pyrittiin vastaamaan kysymykseen onko muinaisjäänöstyyppi samanlainen kuin rannikolta jo tunnetut keittokuopat, sekä selvittää kankaan laen painanteiden käyttötarkoitus. Tavoitteena oli tutkia keittokuopan jäljelle jääneet osat ja suorittaa sen dokumentointi loppuun. Lisäksi keittokuopan ja kankaan laen painanteiden kronologista yhteyttä pyrittiin selvittämään koeojan avulla.

Laajempaa merkitystä Ruunaharjun pienimuotoisella tutkimuksella on nimenomaa rannikon varhaismetallikauden tutkimuksen kannalta. Lisäksi se antaa joitakin viitteitä keittokuoppien käyttötarkoituksesta ja muinaisjäänöstyyppin taloudellis-sosiaalisesta kontekstista. Rautakauden alku on alueen esihistorian heikoimmin tunnettuja jaksoja. Ruunaharjun länsipuolella sijaitsevan Petäjäniemen lounaisreunassa sijaitsevat lähimmät pellot parinsadan metrin päässä tutkimusalueelta. Soranoton lisäksi ihmistoiminta kohteessa on rajoittunut puiden kaatamiseen ja marjojen poimintaan. Vanhan hirvipolun kerrottiin aikoinaan kulkeneen kohteen läpi. Metsänhakuitten lisäksi alueen maisemaan on vaikuttanut läheisen Vähä-Vuormajärven kuivattaminen 1950-luvulla. Vaika Ruunaharjun kohde ei sijaitse järven rannalla, lienee järvellä ollut tärkeä merkitys paikan valinnassa asumistarkoituksiin.

Dokumentoinnissa ja yleiskartoituksessa käytettiin takymetriä. Alueelle mitattiin 4 kiinteää asemapistettä, jotka merkittiin puupaaluin. Paaluihin kirjoitettiin asemapisteen numerot (10000-10003). Absoluuttista korkeutta ei kaivausalueelle siirretty. TVL:n karttojen perusteella asemapisteen 10000 korkeudeksi arvioitiin 115 m mpy (paalun päässä). Muut mitatut korkeudet perustuvat tähän arvoon.

Suoritetuissa kaivauksissa keittokoupan alueelle tehtiin kaakko-luode-suuntainen 5x4 m laaja tutkimusalue. Keittokuoppa ja sen välitön ympäristö tutkittiin kokonaisuudessaan. Kankaan laen toiseen suureen painauman lounaisosaan tehtiin 4 m pitkä ja 1 m leveä itäkoillinen-länsiluode-suuntainen koeoja, jonka tutkimus kuitenkin rajoittui roudan takia turpeenpoistoon ja pintamaan tarkasteluun. Kaikkiaan tutkitun pinta-alan laajuus oli yhteensä 24 m². Tutkimuksessa ei tehty esinelöytöjä.

Kaivausten johtajana toimi amanuenssi Jari Okkonen jonka palkkakustannuksista vastasi Oulun yliopisto. Kaivaus- ja dokumentointitehtävistä vastasivat talkoovoimin työskennelleet arkeologian opiskelijat, joita oli paikalla kunakin työpäivänä kolmesta viiteen henkilöä. Jälkityöt ja raportin valmistelu tehtiin Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. Oulun tiepiiri osallistui tutkimuskustannuksiin 2000 mk:lla.

TUTKIMUSALUEET

KEITTOKUOPPA

Osittain tuhotun keittokuopan kohdalle tehtiin kaakko-luode-suuntainen 5x4 m laaja tutkimusalue, joka ulottui laajalti havaitun jäänöksen ulkopuolelle. Kaivausalueen nurkkien koordinaatit ovat seuraavat: x=1012,86; y=493,28, x=1009,04; y=496,49, 1010,32; y=490,16 ja x=1006,53; y=493,35. Keittokuoppa oli muodoltaan pyöreä ja sen halkaisija oli noin 1,8 m; syvyys maanpinnasta oli noin 1,5 m. Tasainen pohja oli halkaisijaltaan noin 0.8 m.

Tutkimusalueella oli havaittavissa seuraavat kerrokset: 1) O-horisontti; turvekerros, 2) E-horisontti; huuhtoutumiskerros, 3) Täyttökerros, 4) B-horisontti; rikastumiskerros, 5) Palanut punainen kerros, 6) Hiilipitoinen B/C -horisontti ja 7) Hiilikerros. Kerrosten järjestys käy ilmi leikkauspiirroksista (ks. kartta 3). Muinaisjäänös muodostuu maahan

kaivetusta kuopasta ja sitä täyttävistä elementeistä. Kuopan erottaa ympäröivästä maaperästä kirkkaan punaiseksi muuttunut kerros. Tässä anomaliassa ei havaittu juurikaan kiviä, mutta pienehköjä suurimmillaan senttimetrin halkaisijaltaan olevia hiilipartikkeleita. Kuopan yläosassa kirkkaan punainen kerros vaihtui B-horisontiksi asteittain ilman selvää rajaa. Kuopan sisäosan muodosti hiilen, noen, sirpaleiksi palaneiden kivien ja hiilipitoisen B/C-horisontin kokonaisuus. Suurimmat hiiltyneet puunkappaleet olivat halkaisijaltaan 3-4 cm ja kymmenisen senttimetriä pitkiä. Palaneiden kivien halkaisija vaihteli 10-20 senttimetriin. Kuopassa hiili- ja noki olivat selvästi kerroksellisesti suuntautuneita. Merkittävää jäännöksen käytön luonteen kannalta on että molemminpuolin kuoppaa kirkkaan punaisen kerroksen yläpuolella, mutta hiilensekaisen B/C-horisontin alapuolella oli havaittavissa huuhtoutumiskerrosta. Hiilensekaisen kokonaisuuden yläpuolella oli normaali B-horisontti, jota peitti yhtenäinen E-horisontti. Tämän yläpuolella oli laajalla alueella havaittavissa kerrallinen maanpinta hiiltyneenä paksuudeltaan vaihtelevana rantuna. Kuopan eteläosassa kerrallista maanpintaa - joka jäännöksen kohdalla on ollut kuopalla peitti jälleen B-horisontti ja E-horisontti. Parinkymmenen sentin matkalta rakenteen leikkauksessa oli nähtävissä että tämäkin maannos yhtyi äsken kuvailtuun alapuoliseen maannokseen kuopan keskiosassa. Kuoppaa peitti löyhä väriltään vaalea täyttökerros. Näyttäisi siltä että myös täyttökerrosta peitti E-horisontti. Tehtyjen havaintojen perusteella voimme todeta kuoppajäännöksessä olleen alekkain ainakin kolme mahdollisesti neljä huuhtoutumiskerrosta, mikä voidaan selittää kahdella tavalla. Ensimmäisen selitysmallin mukaan kuoppaa on käytetty uudelleen huomattavan kauan (500-1000 vuotta) ensimmäisen käytön jälkeen jolloin alin huuhtoutumiskerros oli ehtinyt jo muotoutua. Uudelleen käytössä pintamaa on poistettu kuopan keskeltä ja huuhtoutumiskerroksen päälle on muodostunut uusi hiilikerros. Uusiokäytön jälkeen kuoppa on peittynyt paksulla maakerroksella, joka on pysynyt stabiilina tarpeeksi kauan, jotta siihen on ehtinyt muodostua selvä podsolimaannos E- ja B-horisontteineen. Toisen selitysmallin mukaan huuhtoutumiskerros on peittynneenäkin jatkanut muotoutumistaan. Näin syvällä hiilipitoisen maan alapuolellakin kerrallisen kaivannon rajalla, missä alaspäin kulkevan veden määrä on oletettavasti suurin on kehittynyt huuhtoutumiskerros. Kuopan kohdalla on vielä edellisistä väriltään ja koostumukseltaankin poikkeava täyttömaa ja sen yläpuolinen E-horisontti.

Alueen tutkiminen aloitettiin seulomalla kaivurin jäljiltä jääneet maakasat. Maa siirrettiin lapiolla. Tutkimusalueelta poistettiin turve (taso 1, kartta 4 ja kuva 2), minkä jälkeen maata kaivettiin kahdessa noin 10 senttimetriä paksussa kerroksessa (tasot 2 ja 3, kuva 3). Lastoin kaivettu maa kuin myös aikoinaan koneella kaivettu maa seulottiin 8x8 mm seulalla. Löytöjä ei havaittu. Yleisesti kuopan ulkopuolella voitiin havaita normaali podsolimaannos. Kaivausalueen pohjoisnurkassa oli selvä anomalia E- ja B-horisonteissa (ks. kuva 4). Sen kohdalla noin 50x40 cm alalta noin 30 cm muuta aluetta alemmaksi. Anomalia koostui huuhtoutumiskerroksen ja punertavan ruskean rikastumiskerroksen sekä niissä esiintyvien hiilipartikkeleiden muodostamasta halkaisijaltaan noin puolimetrisestä alasta. Anomalia liittyy ihmisen toimintaan. Tutkimuksen päätteeksi maakasoista pyrittiin etsimään ja punnitsemaan kaikki palaneet kivet. Yhteensä muinaisjäännöksessä on ollut 882 kg kiviä.

Tutkimuksen jälkeen kaivausalue peitettiin. Kaikki maa-aines – myös TVL:n koneella kaivama – lapiointiin takaisin kuoppaan. Kuopan kohdalle pyrittiin muodostamaan alkuperäistä muinaisjäännöstä muistuttava kuopanne joka peitettiin turpeella.

Kuopan eri osista otettiin jo vuonna 1993 kaikkiaan 15 maanäytettä, joita tutkittiin XRF-analysointilaitteella Oulun yliopiston elektronioptiikan laitoksella. Tulokseksi saatiin selvästi kohonneita metallipitoisuuksia mm. Sinkin, kromin, kuparin ja nikkelin osalta. Suuret pitoisuudet selittynevät kuumuudessa rapautuneiden kivien metallipitoisuudella.

KUOPPAJÄÄNNÖS A

Kankaan laen ison kuoppajäännöksen luonaisosaan tehtiin neljä metriä pitkä ja metrin leveä koeoja (ks. kuva 5). Tutkimustoimet siinä jäivät kuitenkin pelkkään turpeenpoistoon roudan vuoksi. Joitakin huomioita voitiin tehdä. Yllättävintä oli palaneiden kivien ja muidenkin asuinpaikkaindikaattorien täydellinen puuttuminen. Myös maaperän kivisyys pantiin merkille.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Keittokuopan ajoitukseen kaivaustutkimus ei antanut uutta tietoa. Kuopan pohjalta saatu C14-näyte ajoittaa jäännöksen 400-170 eKr. eli esiroomalaiselle rautakaudelle. Keittokuoppien levinnässä nykyiset rannikkokunnat ovat olleet korostuneesti esillä. Ruunaharjun tutkimus kuten myös Kuusamon inventointihavainnot osoittavat että keittokuoppien levintä kattaa myös sisämaan - levintä on samanlainen myös Pohjois-Ruotsissa. Miljöö on eri muinaisjäännöstyyppi sama.

Kuopanteet kankaan laella eivät ilmeisesti ole asumuksen jäänteitä, ainakaan mitkään nyt tehdyistä havainnoista eivät viittaa siihen. Myös topografiset seikat ovat tätä tulkintaa vastaan. Vastaavanlaisia kuoppajäänteitä löytyy Pudasjärven seuduilta useampiakin joten tutkimus odottaa näidenkin osalta tekijäänsä.

Mikä sitten on Hetekylän Ruunaharjun kohteen kulttuurinen konteksti? Seudulta tunnetut muutamat rautakautiset löydöt osoittavat ihmisen hyödyntäneen laajojen soiden ja järvien - tosin nyttemmin kuivattujen - täyttämää seutua. Kohteen sijainti hyvien kulkuyhteyksien päässä Iijoen ja Kiiminkijoen välissä, on tuskin sekään sattumaa, vaan alleviivaa alueen muinaisen maankäytön tarkoituksenmukaisuutta. Keittokuoppien käyttö on sisämaan kuoppien osalta liitetty peuranpyyntiin ja lihan valmistamiseen. Tällainen aktiviteetti tuntuisi luonnolliselta myös Ruunaharjun osalta.

ARKISTOTIEDOT

PUDASJÄRVI, HETEKYLÄ, RUUNAHARJU [83]

Esihistoriallisen asuinpaikan tutkimus 25.5.-29.5.1998. PH-98.

Kunta:	Pudasjärvi
Kylä:	Hetekylä
Tilat ja omistajat:	26:10 Kaatamo Juho Ahonen. 26:1 Metsärinne Toivo ja Katri Koskelainen.
Peruskartta:	3513 08 Hetekylä
Koordinaatit:	x=7237 52, y=3484 56, z=115-120.
Kiintopisteet:	KP 10000 puupaalu yleiskartan osoittamassa kohdassa.
Arkistoaineisto:	Pudasjärven inventointi, Mika Sarkkinen, 1998. Museovirasto, arkeologian osasto, topografinen arkisto.
Dokumentaatio:	kaivausdiat: 43 Kartat: 8

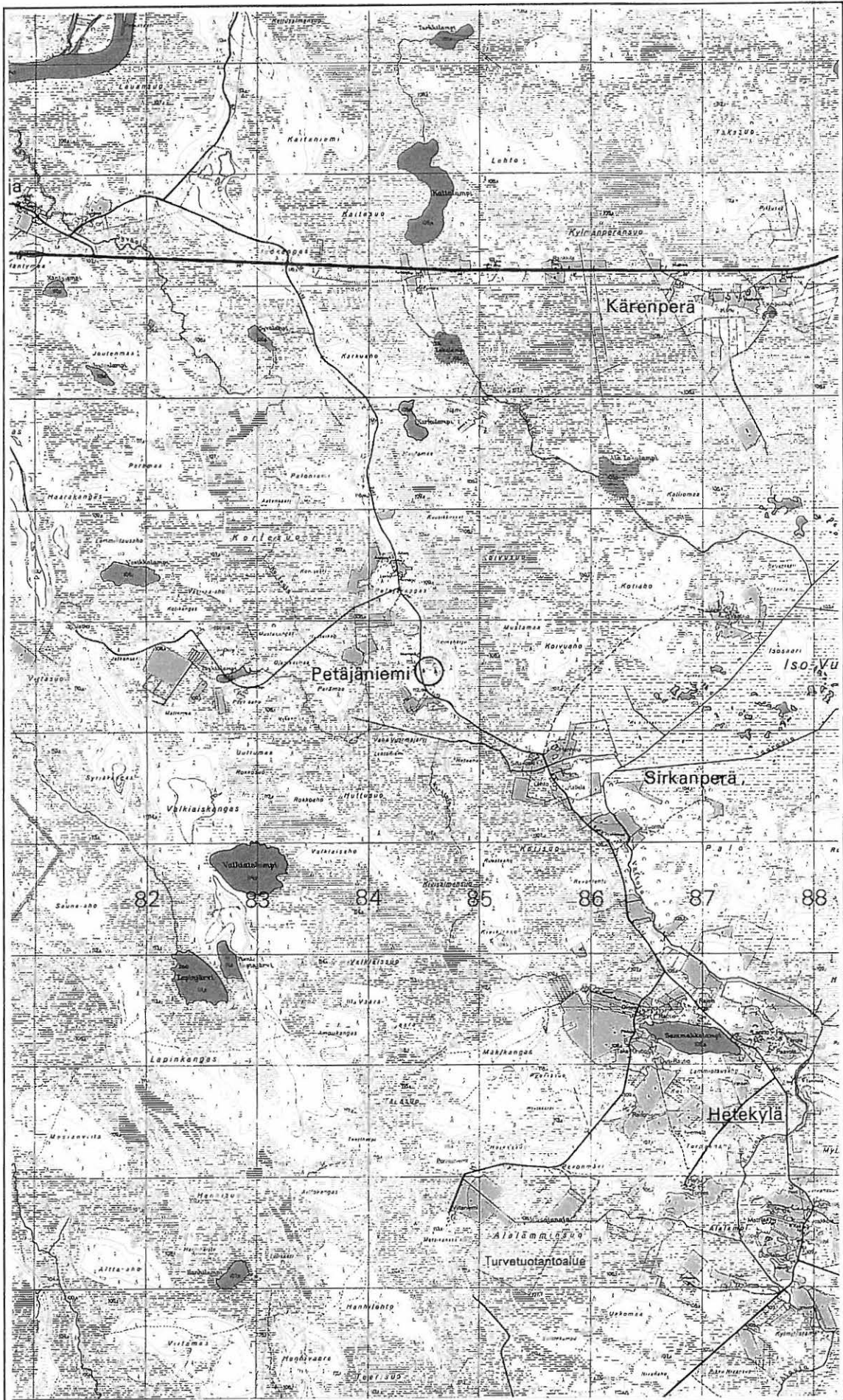
KARTTA- JA KUVALUETTELO

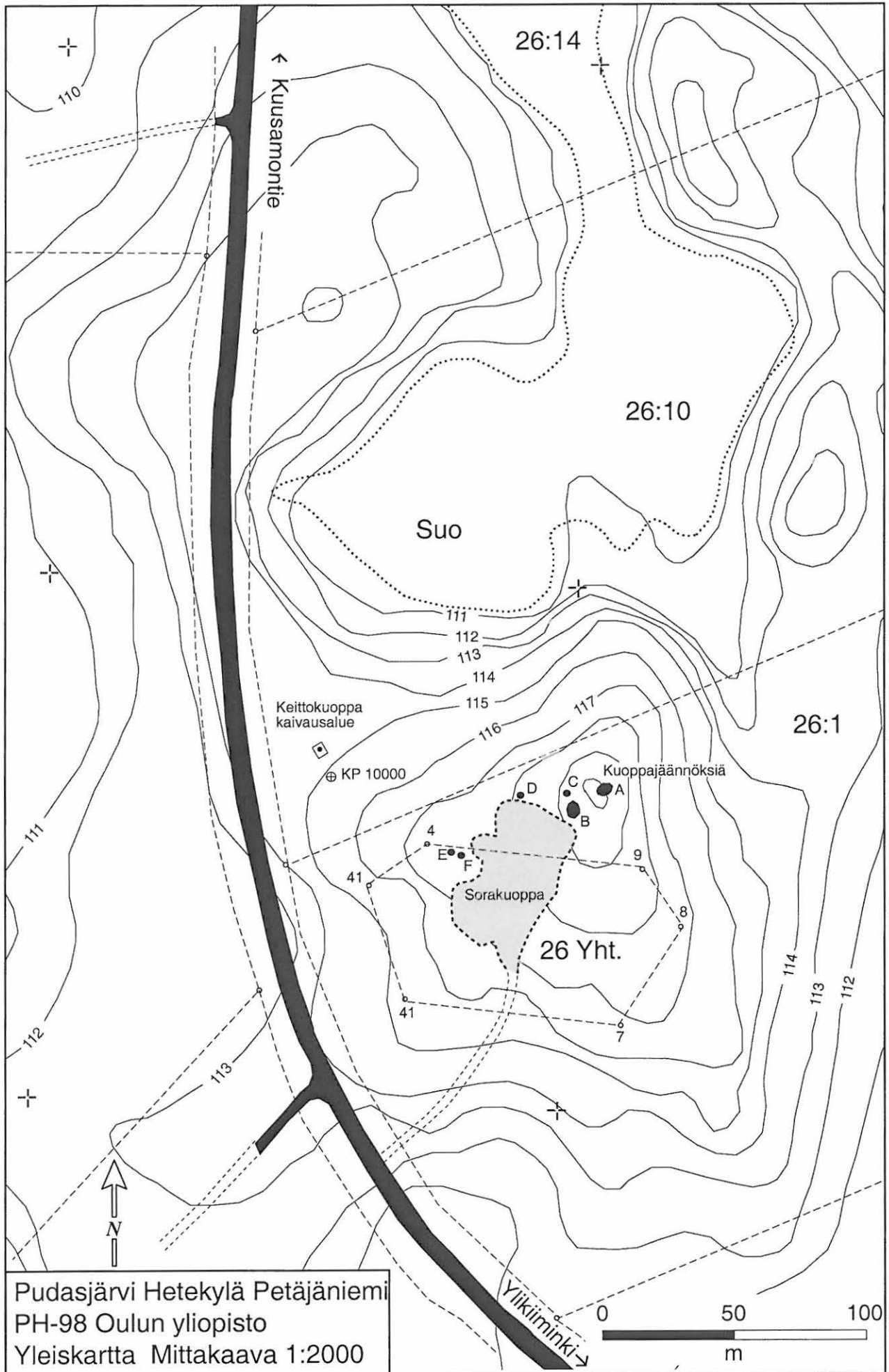
Kartat

1. Ruunaharjun sijainti. Kopio peruskartan pienennöksestä 1:50 000.
2. Yleiskartta Ruunaharjun muinaisjäännöskohteesta
3. Leikkauspiirros keittokuopasta
4. Keittokuoppa. Tasokartta E-horisontin pinnasta (taso 1).

Kuvat

1. Leikkaus Ruunaharjun sorakuopasta noin 100 m keittokuopasta kaakkoon.
2. Keittokuoppa. Turpeenpoiston ja pintamaan poiston jälkeen (taso 1).
3. Keittokuoppa. E-horisonttia kaivettuna 10 cm (taso 2).
4. Keittokuoppa. Tutkimusalueen koillisnurkan anomalia.
5. Kuoppajäännös A:n koeja turpeenpoiston jälkeen.

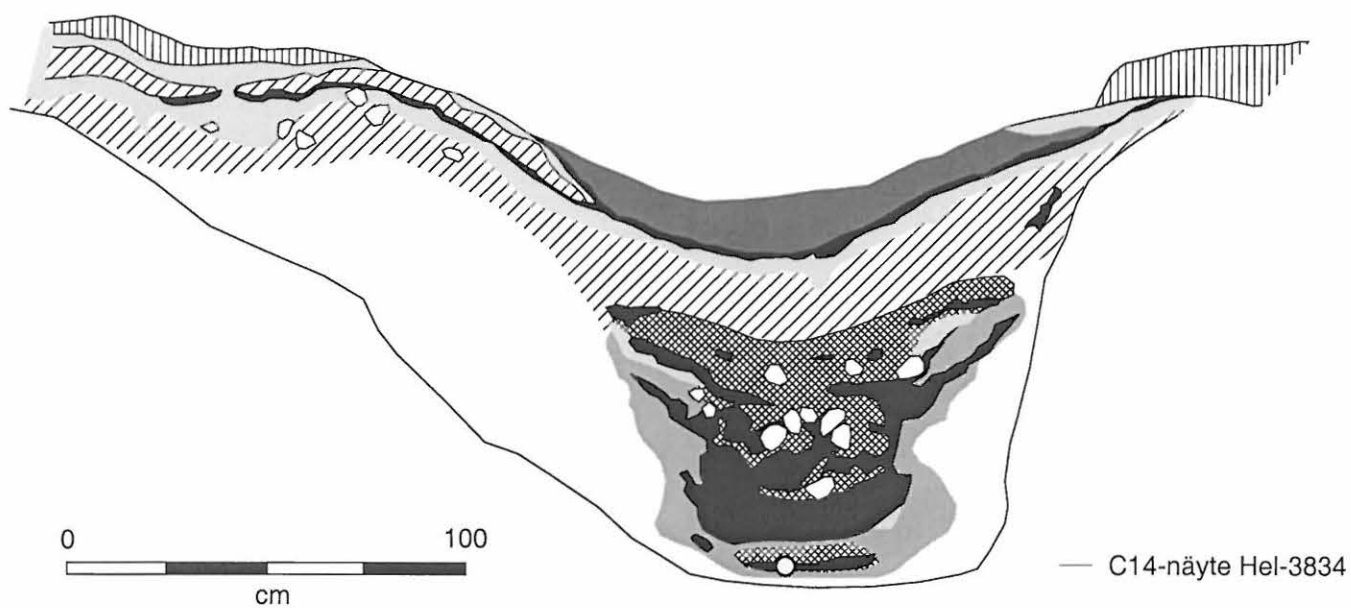





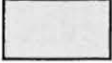
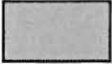




Pudasjärvi Hetekylä Petäjäniemi
PH-98 Oulun yliopisto
Yleiskartta Mittakaava 1:2000

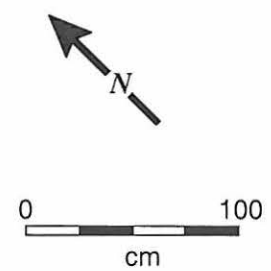
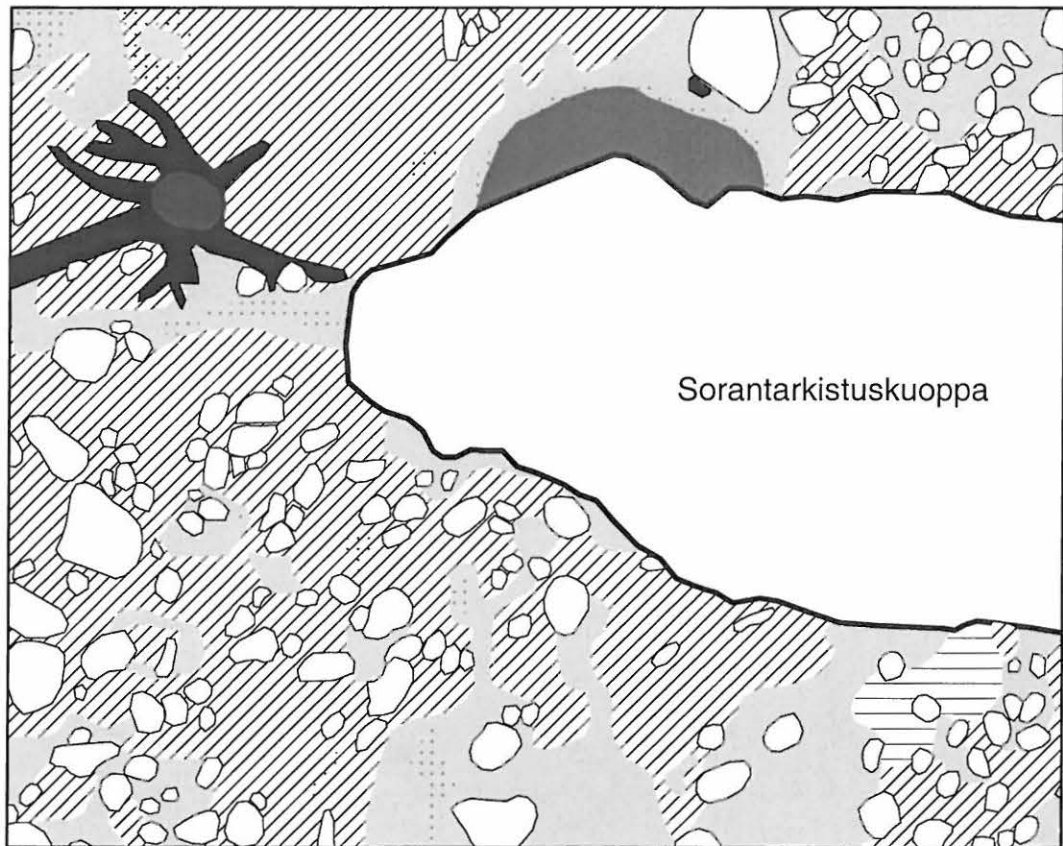
Pudasjärvi, Hetekylä, Ruunaharju 1998
 Keittokuoppa leikkauspiirros.
 Vuoden 1993 tilanne
 Jari Okkonen

Sorantarkistuskuopan SW-reuna

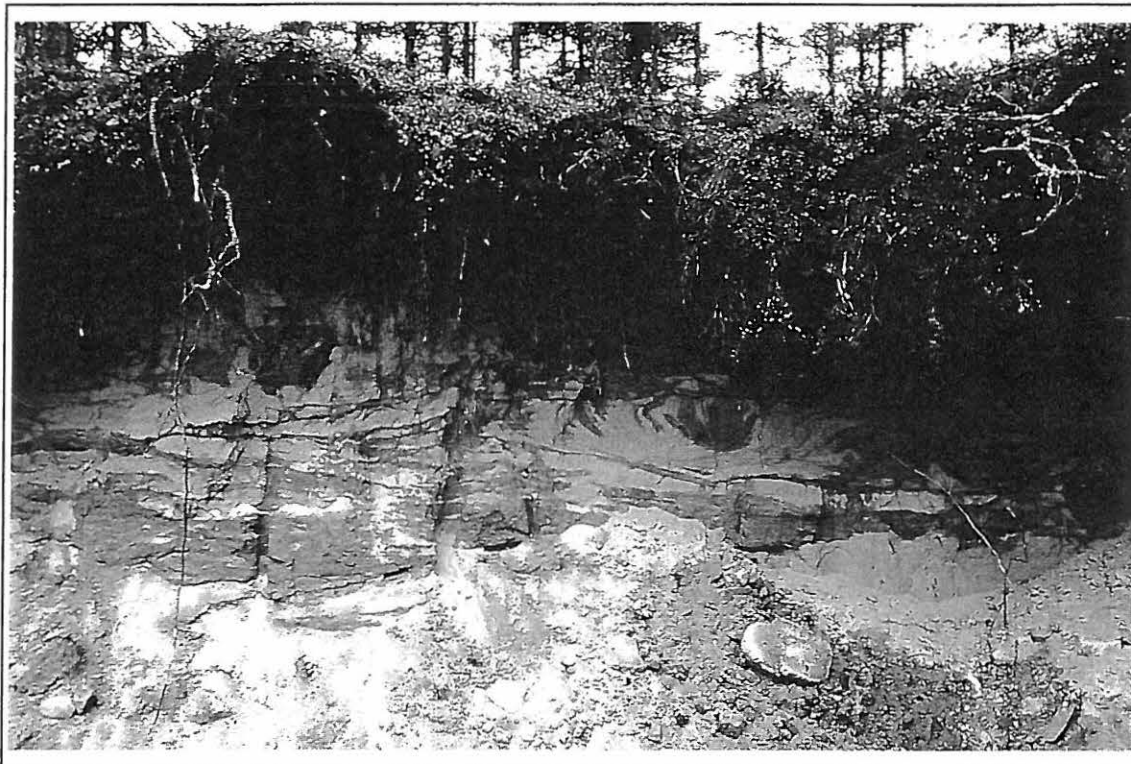


-  Rikastumiskerros, B-horisontti
-  O-horisontti, turve
-  Hiillipitoinen B/C-horisontti
-  Huuhtoumiskerros, E-horisontti
-  Punainen palanut maa
-  Täyttömaa
-  Hiili

Pudasjärvi, Hetekylä, Ruunaharju 1998
 Keittokuoppa taso 1.
 Jari Okkonen

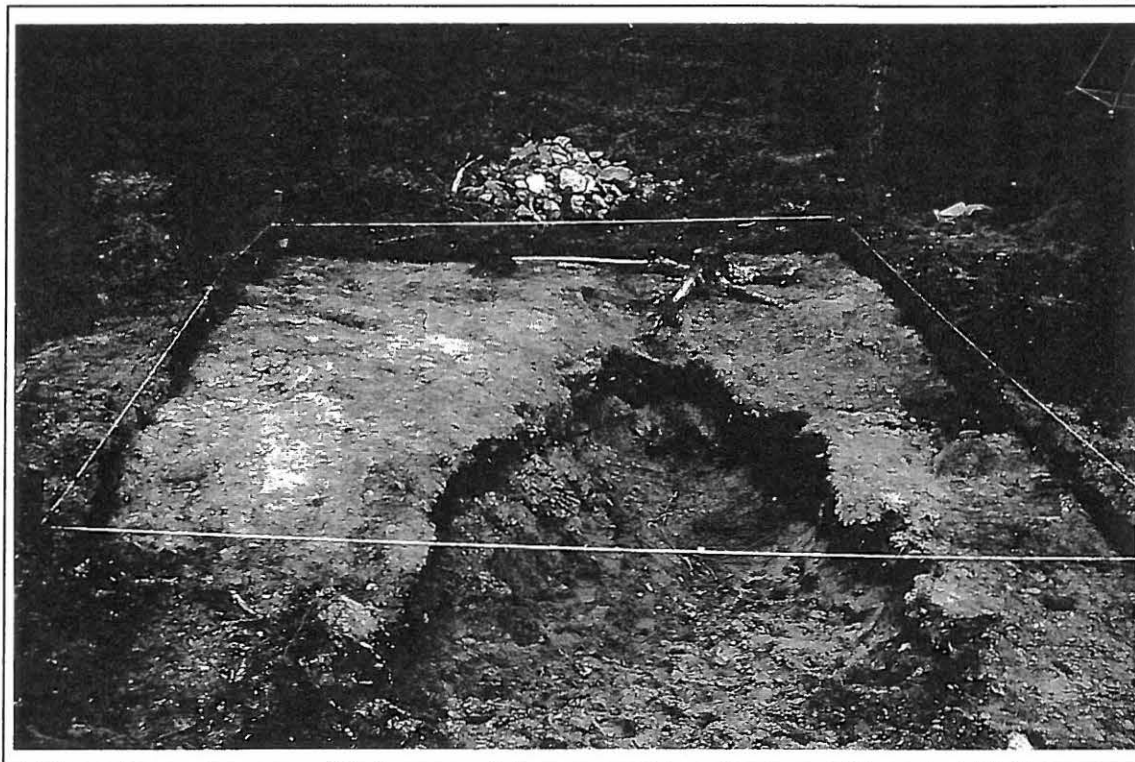


Kuva 1



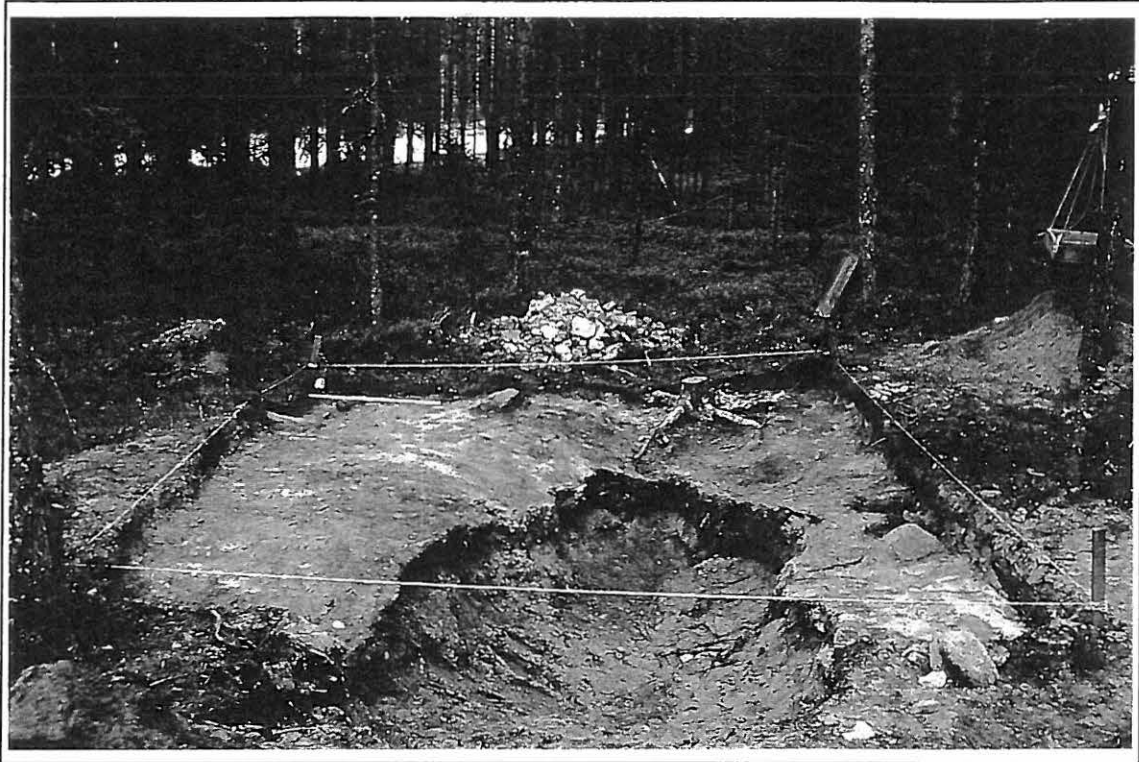
Leikkaus Ruunaharjun sorakuopasta noin 100 m keittokuopasta kaakkoon.

Kuva 2



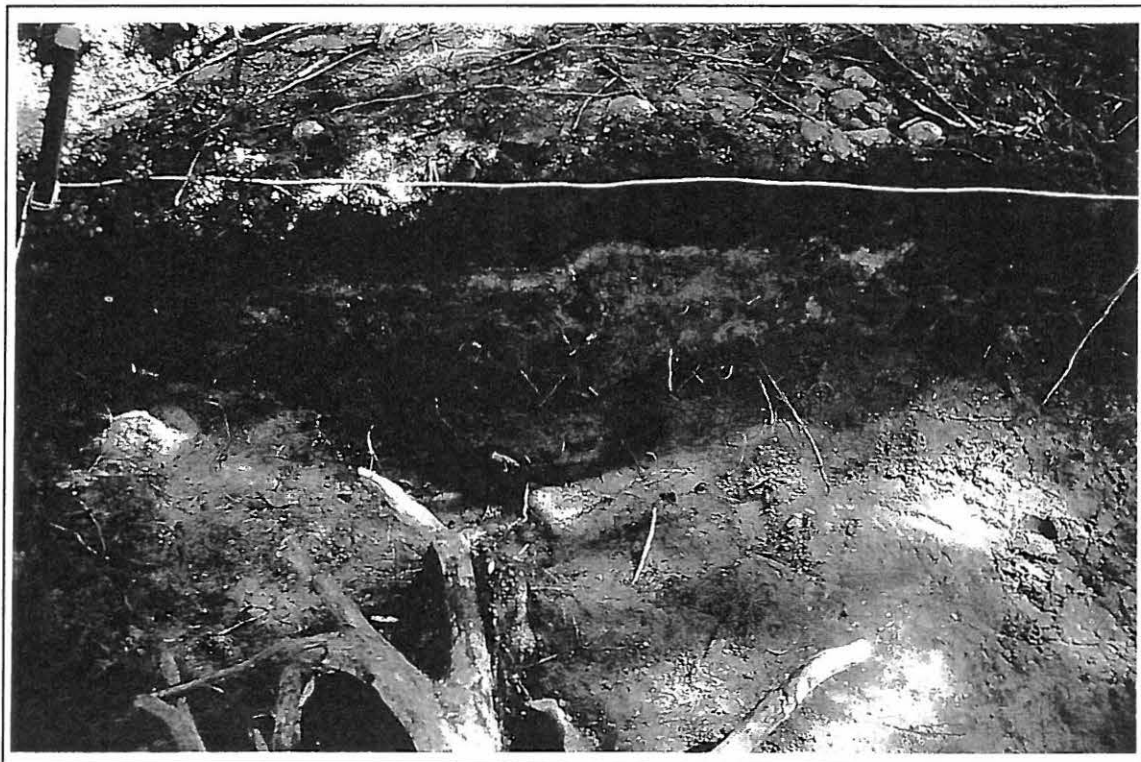
Keittokuoppa. Turpeenpoiston ja pintamaan poiston jälkeen (taso 1).

Kuva 3



Keittokuoppa. E-horisonttia kaivettuna 10 cm (taso 2).

Kuva 4



Keittokuoppa. Tutkimusalueen koillisnurkan anomalia.



Kuoppajäännös A:n koeja turpeenpoiston jälkeen.